

7. Шпильман В. Варшавские дневники 1939–1945 / Пер. с польского М.Курганской. – М.: Мосты культуры, 2003 – 184 с.
8. Nałkowska Z. Dzienniki czasu wojny / Z. Nałkowska. – Warszawa: Czytelnik, 1972. – 523 s.

Роик С. В. Перцепция времени польским обществом в условиях нацистской оккупации.

В статье рассматривается проблема восприятия времени обществом в критический период истории. Объектом междисциплинарного исследования стало польское общество во время Второй мировой войны. Автор, используя в качестве источниковой базы исследования документы личного происхождения, отслеживает процесс формирования поведенческих норм, жизненных практик в аномальных условиях. Опираясь на достижения социальных психологов и исторических антропологов, автор акцентирует внимание на важности темпоральной составляющей в исследованиях исторических событий и процессов.

Ключевые слова: восприятие исторического времени, история Польши, Вторая мировая война, нацистская оккупация.

Roik S. V. The perception of time by Polish society under Nazi occupation.

The problem of time perception by society in the critical period of history is considered in article. Polish society during the Second World War become an object of the investigation. The research based on personal documents such as diaries and memoirs. Author observes the formation process of behavioral norms and examines the everyday life practices in extreme conditions. Based on the achievements of social psychologists and historical anthropologists, the author focuses on the importance of the temporal component in historical research.

Keywords: perception of historical time, Polish history, The Second World War, Nazi occupation.

УДК 94(438)

М. В. Зелінський

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ СХІДНОГО КОРДОНУ ПОЛЬЩІ В “ІНКОРПОРАЦІЙНІЙ” КОНЦЕПЦІЇ РОМАНА ДМОВСЬКОГО

У статті автор дає коротку характеристику “інкорпораційній” концепції відродження польської державності, автором якої був відомий ідеолог польського націоналізму Роман Дмовський. Простежені основні напрямки еволюції цієї доктрини та розкрито її роль в контексті розвитку польської політичної думки в першій половині ХХ ст. Аналізуються політичні погляди Р. Дмовського та його бачення перспектив вирішення проблем із визначенням східних кордонів Польщі.

Ключові слова: Дмовський, Річ Посполита, польський націоналізм, східний кордон Польщі, інкорпорація.

Значний вплив на формування внутрішньої та зовнішньої політики II Речі Посполитої (1918-1939) здійснила “інкорпораційна” концепція відродження польської державності, головним автором якої вважається відомий лідер польських націонал-демократів (ендеків) Роман Дмовський (1864-1939) [1, с.36]. Популярність цієї неординарної особистості серед польського політикуму правого спрямування була настільки великою, що ще при житті він встиг отримати від своїх прибічників декілька гучних титулів: “*poloniae lumen clarissimum*” (“ясраве світло Польщі”) [2, с.XVII] і “король наших ідей” [3, с.414]. Втім, це не завадило прем’єр-міністру II Речі Посполитої І. Падеревському (до речі також націонал-демократу) назвати лідера своєї партії “злим генієм Польщі” [4, с.80].

Проблема, означена в назві статті, так чи інакше була вже предметом наукового дослідження в польській історіографії. Серед польських істориків варто відзначити публікації А. Чубінського [5], А. Деруги [6], Я. Енгельгарда [7], Р. Вапінського [8]. Окремі аспекти розглянутої тематики досліджувалися також і українськими науковцями [9]. Поза тим у вітчизняній історіографії еволюція етнодержавних поглядів Р. Дмовського щодо формування східних кордонів Польщі і основні шляхи її практичної реалізації ґрунтовно не розглядалася, незважаючи на вирішальне значення у ній українського чинника.

У зв’язку з цим, завдання даної статті полягає у визначенні ролі і місця “інкорпоративної” концепції в польській політичній думці, а також у з’ясуванні геостратеґічного значення східного кордону у територіальній програмі Дмовського. До того ж, актуальність обраної теми зумовлена потребою дослідити деякі аспекти геополітичної моделі відродження Польської держави, головним архітектором якої виступав Р. Дмовський.

Варто зазначити, що упродовж періоду бездержавності, який тривав з 1795 по 1918 рр., проблема вибору між відновленням польської державності за історичним або етнографічним принципом належала до однієї з найскладніших та ключових проблем польського політикуму різного спрямування. Ще на зламі XIX-XX ст., як відзначав Р. Дмовський, поляки до відповіді на питання “...в яких кордонах хочеться мати Польську державу... були цілком не готові” [10, с.19]. В той же час, територіальні програми практично усіх провідних польських ідеологій віддавали перевагу ідеї відродження першої Речі Посполитої (1569-1795) в її кордонах 1772 р. За підрахунками польських дослідників, у разі вдалого здійснення цього проекту, у Східній Європі могла б з’явитися величезна за розмірами європейська держава, площа території якої складала 758 144 кв. км., а чисельність населення дорівнювала приблизно 50 млн. чол. (станом на 1919 р.) [11, с.165].

Можна стверджувати, що інкорпораційна модель відновлення Польщі створювалася Р. Дмовським протягом тривалого часу. Доктринальні положення цієї концепції передбачали синтезувати ідею відновлення польської державності за етнографічним принципом з ідеєю відродження країни в її історичних

кордонах 1772 року. Свою власну позицію у цьому питанні, лідер ендеків аргументував тим, що саме поняття “етнографічне визначення”, “могло існувати тільки у думках філологів, а не політиків” [12, с.5].

Натомість, будучи прихильником відбудови кордонів “історичної” Польщі, ще у 1898 р. Р. Дмовський писав, що в умовах тогочасних політичних реалій, ідея відновлення “історичної” Польщі у межах кордонів 1772 р. була практично не здійснимою і була б географічним нонсенсом [13, с.5]. Крім того, лідер ендеції визнавав часткову цивілізаційну втрату поляками “східних кресів”, які належали їм тільки історично. На його переконання, вже на зламі XIX-XX ст. “точний кордон між польським Сходом та російським Заходом загубився – між нами та Росією створилася широка смуга землі, яка не належить нікому у цивілізаційному сенсі...” [14, с.10].

Зазначимо, що розроблена Р. Дмовським “інкорпораційна” концепція не була цілком догматичною і сталою. Вона еволюціонувала та змінювалася, в залежності від існуючих на той момент політичних умов та реалій. При цьому лідер ендеків намагався принципово дотримуватися наступних положень:

1) Зовнішньополітичний чинник - майбутня Польська держава повинна була бути достатньо сильною, щоб мати можливість здійснювати опір намаганням Німеччини та Росії поглинути її території, як це неодноразово вже відбувалося у XVIII ст. На думку Р. Дмовського, без входження до складу Польщі частини українських, білоруських та литовських земель це було б важко здійснити;

2) Внутрішньополітичний чинник, який полягав у неможливості повного повернення до історичних кордонів на сході, з огляду на реальну слабкість польської етнічної присутності на цих величезних територіях [15, с.237].

У напрямку виконання цих положень і безпосередньо під керівництвом самого Р. Дмовського працювали ендецький Польський Національний Комітет у Парижі (1917-1919) і офіційна дипломатична делегація II Речі Посполитої на Паризькій мирній конференції (1919-1920) [16, с.115-116].

З двох основних напрямків польської територіальної експансії: Східного та Західного, пріоритет надавався останньому – Західному. Головним завданням, стверджував Р. Дмовський, було повернення земель Познаньщини, з метою виходу до Балтійського моря, а також частини Сілезії, з огляду на величезний промисловий та економічний потенціал цього району.

Втім, не зважаючи на пріоритетність західного вектору територіальної експансії, Р. Дмовський у своїх геополітичних планах щодо відродження великої та могутньої Польщі, провідне місце надавав і східним територіям давньої Речі Посполитої з їх величезним людським та природним потенціалом. Його прагнення включити ці землі в орбіту польських державницьких устремлінь базувалися насамперед на популярному в той час “Ягеллонівському” міфі про цивілізаційне домінування польського етнічного елементу на теренах “східних кресів”. Лідер ендеції стверджував, що “майбутня Польська держава має право вийти за межі польських етнографічних меж такою мірою, щоб відповідати цінностям історичної Польщі і реалізувати цивілізаційний потенціал великого народу” [17, с.24-25]. Крім того, східні території були “історичним полем нашої національної експансії, де польська культура кількох віків досягнула великих здобутків...” [18, с.144-145]. Виходячи з цих міркувань, керманич польської правниці, наголошував на тому, що польський народ від “таких земель відмовитись не може” і пропонував відноситись до них приблизно так, як Франція відносила до Ельзасу, який “не є французькою областю в етнографічному відношенні, але в цивілізаційному сенсі належить французькій нації...” [19, с.24].

Таким чином, територіальний проект Р. Дмовського, заснований на концепції історичного легітимізму і враховуючий фактор поступового зменшення етнічної присутності у східному напрямку, передбачав досягнення якомога більш сприятливих контурів кордонів для Польщі на сході. Оптимальним варіантом, на думку лідера ендеції, мала б стати межа, що проходить по лінії другого поділу Речі Посполитої – 1793 р. [20, с.99].

До складу новоствореної держави планувалося приєднати значну частину українських, білоруських і литовських етнічних територій, які отримали в польській політичній і історичній думці назву “східних кресів” або “забраних територій”. До східних провінцій, які колись входили до складу давньої Речі Посполитої лідер ендеції відносив: ковенську, віленську, гродненську, мінську, могильовську, вітебську, волинську, подільську і київську губернії Російської імперії. Загальна площа цих територій становила, за його підрахунками, 180 911 тис. кв. миль з населенням 26 013 400 чол, з яких поляків складало 6 мільйонів чол. [21, с. 377-378].

Стосовно проблеми щодо приналежності Східної Галичини, то провідник ендеції вважав цю спірну територію історичними польськими землями, які належали полякам від “найдавніших часів” [22, с.20]. Виходячи з цієї точки зору, розв’язання цивілізаційного польсько-українського протистояння у цьому регіоні повинно було вирішуватися, на його переконання, за французьким сценарієм. Як приклад, Р. Дмовський наводив досвід асиміляції корінного населення таких провінцій Франції як Бретань, Прованс чи Ельзас-Лотарингія [23, с.174].

У своїй політичній доктрині лідер націонал-демократії наполягав на винятковій ролі “історичної” польської нації у майбутній відродженій Польщі [24, с.51-52]. Всі інші так звані “неісторичні” або непольські народи, яким судилося опинитися в цій державі, повинні були повністю підкоритися політичному, економічному і культурному домінуванню поляків. “Кресові” народи (українці, білоруси і литовці), на думку лідера ендеції, були всього навсього “етнографічним матеріалом”, який нездатний до самостійного політичного існування, бо нібито він був неспроможний витворити власну національну культуру. “Інкорпораційна” концепція проголошувала необхідність створення однопольської держави шляхом асиміляції “кресових” народів за прикладом руської та литовської шляхти, яка потрапила в XV – XVI ст. під польський культурний вплив і дуже швидко полонізувалася [25, с.95].

Отже, українців і білорусів, яких Р. Дмовський відносив до категорії "кепського різновиду поляків" планувалося рано чи пізно полонізувати [26, с.103]. Щодо євреїв, то до них лідер ендеків ніколи не приховував свого негативного ставлення і відкрито наголошував, що "...сам факт їх існування серед нас і їх участь у нашому житті є убивчою для нашого суспільства і треба від них позбавитися" [27, с.270]. Втім, як саме Р. Дмовський намагався це зробити, так і залишилось великою загадкою. Планувалося також і надалі послаблювати економічні і політичні позиції німецького населення Польщі з перспективою реполонізації територій, на яких воно проживало.

Теоретично, з точки зору вирішення національного питання, майбутня Польща мала виглядати наступним чином: етнічні поляки мали складати приблизно 60% від загальної чисельності населення Польської держави, а через 20 років за рахунок асиміляції нацменшин планувалося довести їх кількість до 75-80%, забезпечивши таким чином країну від внутрішніх національних потрясінь [28, с.173].

Логічний і завершений вигляд "інкорпораційна" концепція Дмовського набула у роки Першої світової війни. Саме тоді, перебуваючи в політичній еміграції на Заході, лідер ендеків активно пропагував ідею створення сильної Польщі. В кінці березня 1917 р. Р. Дмовським, що проживав на той час у Лондоні, був підготовлений меморандум британському міністрові закордонних справ Артуру Балфурові. Проаналізувавши останні революційні події у Росії та військову ситуацію в Європі взагалі, Р. Дмовський виклав свій черговий варіант територіальної програми, згідно з якою: "Відродження Польщі в її історичних кордонах 1772 р. бодай сьогодні не можливе і не дало б дуже сильної держави" [29, с.153].

Ця думка простежується і у листі від 19 липня 1917 р. Р. Дмовського до Іоахіма Бартошевича, одного з головних представників польської націонал-демократії в Україні: "Велика журба за східним кордоном. Щоб бути назовні сильним, треба нам посунутись досить далеко на Схід, але для збереження внутрішньої сили не можна посуватись за далеко, бо затратимо польський характер держави. Під цим оглядом північний схід (Литва, Білорусь) для нас безпечніший від південного сходу (Україна). На мою думку для нас було б найліпше мати губернії: ковельську, виленську, гродненську, більшу частину минської та Волині, вкінці зі два повіти Поділля (проскурівський та кам'янець-подільський)..." [30, с.6]. Пізніше, окреслена Дмовським максимальна межа прийнятного для поляків просування у східному напрямку, отримала назву "лінії Дмовського".

У своїй брошурі "Problems of Central and Eastern Europe" ("Проблеми Центральної і Східної Європи"), що вийшла на англійській мові у липні 1917 р. в Лондоні, Р. Дмовський розрахував приблизну чисельність населення майбутньої Польщі. Вона повинна була складати, за його оцінкою, не менше ніж 38 млн. чол., з яких поляків - 23 млн. чол. [31, с.37].

Громадянська війна на території колишньої Російської імперії викликала у лідера ендеків побоювання щодо неможливості польській стороні ефективно впливати на хід подій, що розгорталися на теренах "східних кресів" давньої Речі Посполитої. У своєму меморандумі "Про територію польської держави" до президента США В.Вільсона (8 жовтня 1918 р.) Р. Дмовський зазначив, що: "Польща зараз занадто слабка, щоб успішно управляти усіма територіями східних земель... Відновлення Польщі на всіх цих територіях... позбавило б її внутрішньої щільності, необхідної для кожної держави..., особливо для Польщі..." [32, с.154].

Варіант польського просування на схід, запропонований Дмовським у меморандумі виглядав наступним чином. Кордон розпочинався на півночі від Липави, потім вдовж р. Двіна і далі на південь вдовж р. Горинь. Анексії підлягала більша частина минської губернії (з містами Мінськ і Слуцьк), а на південному сході ще два західних повіта подільської губернії (Кам'янець-Подільськ і Пłosкирів (сучасний Хмельницький)). Щодо території на сході від цієї межі, то вона повинна була повернута назад до Росії (у тому числі повністю київська і волинська губернії, і решта східних повітів подільської). Литовцям, що мешкали у ковінській, суwalkській і віленській губерніях Дмовський пропонував автономію у складі Польщі [33, с.39].

Після закінчення у листопаді 1918 р. Першої світової війни, розроблений Романом Дмовським геополітичний проєкт розбудови "інкорпораційної" Польщі, став програмним документом для очолюваної ним польської дипломатичної делегації на Паризькій мирній конференції (січень 1919 р. – січень 1920 р.).

У Парижі 29 січня 1919 р. Р. Дмовський, як головний повноважений представник Польської держави, у своїй промові перед Радою десяти вперше виклав офіційні територіальні вимоги польського уряду. В основу визначення кордонів II Речі Посполитої керівник польської делегації запропонував покласти "історичний принцип". Тобто, Р. Дмовський намагався довести право Польщі на відновлення її території, відповідно до кордонів давньої Речі Посполитої до часу її першого поділу – 1772 р. з можливою їх частковою зміною.

2 березня 1919 р. на засіданні Польського Національного Комітету (ПНК) перед представниками обох головних політичних сил – ендеків та пілсудчиків, Р. Дмовський ще раз довів стратегічну важливість мати сприятливі для Польщі східні кордони: "...Якщо ми маємо, з одного боку Вільнюс, з іншого Східну Галичину, то ми не можемо дозволити собі щоб чужі території вклинювалися в нашу аж до Бугу" [34, с.33].

3 березня 1919 р. польська делегація на чолі з Р. Дмовським надала країнам Антанти свою територіальну програму, де йшлося про принципи встановлення східних кордонів Польщі. Згідно з цим документом, кордон країни повинен був проходити від порту Ліпая до Полоцька і далі на південь по річці Березина, далі потім до річки Прип'ять, а ще далі аж до річки Ужичи на південному заході, створюючи, таким чином, загальний польсько-румунський кордон по Дністру. Передбачалось, що білоруський Мінськ і український Кам'янець-Подільськ повинні були перейти під контроль поляків. Що ж стосується територій, розташованих далі на схід від "лінії Дмовського", то їх, було б недоречно приєднувати до Польської держави, тому що "реінкорпорація цих провінцій до Польщі зруйнує її щільність та міцність" [35, с.106-107]. Крім того, з точки зору лідера ендеції, Росія ніколи б не дозволила повністю втратити свій вплив і контроль над українською територією, "бо без України не було б Росії" [36, с.103-104]. До того ж слабка Москва не

змогла б і надалі залишитися геополітичною протиположністю німецькому гегемонізму у Східній Європі і бути союзником Польщі.

Підтримував територіальне польське просування до “лінії Дмовського”, зокрема, ще до початку своєї “української авантюри” 1920 року і відомий політичний опонент Дмовського – Юзеф Пілсудський. Як згадував перший міністр закордонних справ II Речі Посполитої у 1918-1919 рр. Леон Василевський: “у справі кордонів, яких належить домагатися в мирному договорі, в цілому погоджувався зі східною лінією, запропонованою Дмовським...” [37, с.172].

Після підписання 28 червня 1919 р. Версальського трактату (який встановив західні кордони II Речі Посполитої) і укладання 18 березня 1921 р. Ризького мирного договору (який остаточно сформував східні кордони Польщі) “інкорпораційна” концепція набула завершеного вигляду. Підписання Ризького мирного договору стало своєрідною перемогою геополітичних поглядів лідера ендеків над федераційними планами Пілсудського. Як і намагався лідер ендеції, практично уся територія “східних кресів” давньої Речі Посполитої (крім незалежної Литви) була поділена між двома країнами: Польщею та радянською Росією. Між цими державами так і не утворилася “буферна” незалежна Українська держава. Оцінюючи цей факт як позитивний для поляків, Дмовський мав надію, що сприятливий контур польсько-радянського кордону надалі приведе до виникнення міцного союзу між Польщею і Росією, на зразок того, що виник між Прусією та Росією після трьох поділів Речі Посполитої у XVIII ст. Таким чином, польсько-радянський союз ґрунтувався би на спільних намаганнях обох зацікавлених сторін у повному пануванні на українських територіях і був би скерований проти посилення Німеччини [38, с.97].

Аналіз бурхливих подій 1918-1921 рр., що відбулися на теренах колишньої Російської імперії, яскраво продемонстрували Р. Дмовському загрозливу динаміку швидкого зростання антипольських настроїв серед українського та литовського націоналістичних рухів. Він добре усвідомлював, на відміну від Ю. Пілсудського, що плани повністю відтворити “історичну” Польщі на федераційних засадах так і залишаться не здійснені, з огляду на прагнення т.зв. “кресових” народів мати свої власні національні держави. Польсько-український конфлікт за Східну Галичину та польсько-литовський конфлікт за м. Вільно, переконливо продемонстрували ефемерність польських намірів щодо розбудови Польщі на засадах федерації. Крім того, величезна територія та людський потенціал України могли призвести до гегемонії українців над поляками у такій союзній державі, а саме цього Р. Дмовський цілком справедливо побоювався.

Не зважаючи на складне національне питання у II Речі Посполитій, головний ідеолог ендеції цілком та повністю відкидав ідею федеративної Польщі. Він стверджував, у випадку якщо: “...Ми розіб’ємо Польщу на автономні землі – то незабаром її зліквідуємо” [39, с.43], адже “... коли мова йде про міцну державу, то не можна говорити про федерацію. Федерація – це слабкість, а не сила, тим більш, коли немає з ким створювати федерацію... Федерація вимагає, насамперед, спроможність до компромісу...” [40, с.55-56]. Беручи до уваги складну і запутану міжнародну ситуацію у міжвоєнній Європі, Р. Дмовський вважав цілком прийнятною таку Польську державу, східний кордон якої проходив по річці Збруч, бо польський національний інтерес полягав насамперед у тому, щоб “...Росія ніколи не перетинала Збруча...” [41, с.103-104].

Підсумовуючи, слід зазначити, що за часів існування II Речі Посполитої у польській політичній практиці “інкорпораційна” програма Дмовського взяла верх над грандіозними, але внутрішньо суперечливими, нібито федеративними концепціями Пілсудського. Протягом 1923–1926 рр. ідеї свого лідера безпосередньо реалізовували ендеки, які домінували в урядових коаліціях, а після приходу до влади у 1926 р. і “санацийний” режим пілсудчиків.

Натомість сподівання Р. Дмовського на розбудову Польщі на інкорпораційних засадах виявилися марними. Головна стратегічна мета концепції – довготривале існування великодержавної моноетнічної II Речі Посполитої так і не була досягнута. Проблема нестабільності тогочасних міжвоєнних польських кордонів і небезпечні силові методи вирішення національного питання внутрішньо ослаблювали країну та створювали постійне джерело міжнародних конфліктів із сусідніми народами. І тільки повне знищення польської державності восени 1939 р. нарешті поставило фінальну крапку в реалізації ідей “інкорпораційної” концепції Дмовського.

Джерела та література

1. Deruga A. Polityka wschodnia Polski wobec ziem Litwy, Białorusi i Ukrainy, 1918-1919 / Aleksy Deruga. – Warszawa: Książka i Wiedza, 1969. – 330 s.
2. Romanie Dmowski. Wybrane wspomnienia z prasy obozu narodowego z 1939 roku / Michał Andrzejczak, Karol Dziuda. – Krzeszowice : Dom wydawniczy “Ostoja”, 2011. – 576 s.
3. Krzywiec G. Szowinizm po polsku: przypadek Romana Dmowskiego (1886-1905) / Krzywiec Grzegorz. – Warszawa : Neriton: Instytut Historii PAN, 2009. – 500 s.
4. Rudnicki S. Działalność polityczna polskich konserwatystów 1918-1926. / Rudnicki Szymon. – Wrocław : Zakł.nar.im. Ossolińskich, 1981. – 284 s.
5. Czubiński A. Walka o granice wschodnie Polski w latach 1918-1921 / Antoni Czubiński. – Opole: Instytut Śląski, 1993. – 314 s.
6. Deruga A. Polityka wschodnia Polski wobec ziem Litwy, Białorusi i Ukrainy, 1918-1919 / Aleksy Deruga. – Warszawa: Książka i Wiedza, 1969. – 330 s.
7. Engelgard J. Konceptje inkorporacyjne Romana Dmowskiego i ruchu narodowo-demokratycznego w latach 1918-1921. – S. 51-66. / Jan Engelgard / w: Archiwum Narodowej Demokracji / Jan Engelgard, Maciej Motas – Wyd. Myśl Polska, tom 1, Warszawa, 2012. – 336 s.; Engelgard J. Roman Dmowski wobec Rosji – S. 67-100. / Jan Engelgard / w: Myśl polityczna Romana Dmowskiego / Jan Engelgard. – Muzeum Niepodległości w Warszawie: Polska – Dziedzictwo i Przyszłość, 2009. – 180 s.
8. Wapiński R. Historia polskiej myśli politycznej XIX i XX wieku / Roman Wapiński. – Gdańsk, 1997. – 325 s.; Wapiński R. Kresy w polskiej myśli politycznej w XIX i XX wieku (po roku 1945) / Roman Wapiński. – S. 85-108. / Kresy – pojęcie i rzeczywistość. Zbiór studiów. (pod redakcją Kazimierza Handke). – Warszawa: Instytut slawistyki PAN, Towarzystwo naukowe Warszawskie,

1997. – 326 s.; Wapiński R. Narodowa demokracja (1839-1939) / Roman Wapiński. – Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk: Ossolineum, 1980. – 337 s.; Wapiński R. Roman Dmowski / Roman Wapiński. – Lublin, 1989. – 392 s.
9. Кучабський В. Україна і Польща. Отверта відповідь польському консервативістів / Васи́лій Кучабський. – Львів, 1933. – 236 с.; Кучабський В. Польська дипломатія і східно-галицьке питання на Паризькій мирній конференції в 1919 р. // В. Кучабський / Дзвони. Ч.1. – Л., 1931. – С. 35-45; Кучабський В. Польська дипломатія і східно-галицьке питання на Паризькій мирній конференції в 1919 р. // В. Кучабський / Дзвони. Ч.2. – Л., 1931. – С. 109-122; Стахів М. Західна Україна: Нарис історії державного будівництва та збройної і дипломатичної оборони в 1918-1923 / М. Стахів. – Скрентон, Т.5. – Ч.1. – 1960. – 192 с.; Сивіцький М. Історія польсько-українських конфліктів / М. Сивіцький. – К., 2005. – Т.1. – 344 с.
10. Dmowski R. Pisma. t. V. Polityka polska i odbudowanie państwa. Cz. I. / Roman Dmowski. – Częstochowa, 1937. – 386 s.
11. Czubiński A. Najnowsze dzieje Polski (1914-1983) / Antoni Czubiński. – Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1987. – 462 s.
12. Dmowski R. Pisma. t. III. Dziesięć lat walki / Roman Dmowski. – Częstochowa, 1939. – 405 s.
13. Dmowski R. Pisma. t. III. Dziesięć lat walki / Roman Dmowski. – Częstochowa, 1939. – 405 s.
14. Dmowski R. Państwa rozbiornicze jako teren polityki polskiej / Roman Dmowski // Przegląd Wszechpolski. – 1904. – № 1. – S. 1-18.
15. Wapiński R. Roman Dmowski / Roman Wapiński. – Lublin, 1989. – 392 s.
16. Bartoszewicz J. Zagadnienia polityki polskiej / Bartoszewicz J. – Warszawa, 1929. – 150 s.
17. Dmowski R. Pisma. t. V. Polityka polska i odbudowanie państwa. Cz. I. / Roman Dmowski. – Częstochowa, 1937. – 386 s.
18. Dmowski R. Myśli nowoczesnego Polaka / Roman Dmowski. – Lwów, 1907. – 279 s.
19. Dmowski R. Pisma. t. V. Polityka polska i odbudowanie państwa. Cz. I. / Roman Dmowski. – Częstochowa, 1937. – 386 s.
20. Wapiński R. Kresy w polskiej myśli politycznej w XIX i XX wieku (po roku 1945) / Roman Wapiński. – S. 85-108. / Kresy – pojęcie i rzeczywistość. Zbiór studiów. (pod redakcją Kwiryny Handke). – Warszawa: Instytut slawistyki PAN, Towarzystwo naukowe Warszawskie, 1997. – 326 s.
21. Dmowski R. Pisma. t. VI. Polityka polska i odbudowanie państwa. Cz. II. / Roman Dmowski. – Częstochowa, 1937. – 400 s.
22. Żurawski vel Grajewski P. Sprawa ukraińska na konferencji pokojowej w Paryżu w roku 1919 / Przemysław Piotr Żurawski vel Grajewski. – Warszawa: Wyd. Naukowe Semper, 1995. – 126 s.
23. Dmowski R. (pod pseud. R. Skrzycki) Listy Warszawianka w Galicji / Roman Dmowski // Przegląd Wszechpolski. – 1897. – № 8. – S. 172-174.
24. Engelgard J. Koncepcje inkorporacyjne Romana Dmowskiego i ruchu narodowo-demokratycznego w latach 1918-1921. – S. 51-66 / Jan Engelgard / w: Archiwum Narodowej Demokracji / Jan Engelgard, Maciej Motas – Wyd. Myśl Polska, tom 1, Warszawa, 2012. – 336 s.
25. Dmowski R. Myśli nowoczesnego Polaka / Roman Dmowski. – Lwów, 1907. – 279 s.
26. Wapiński R. Roman Dmowski / Roman Wapiński. – Lublin, 1989. – 392 s.
27. Dmowski R. Pisma. t. VIII. Przewrót. / Roman Dmowski. – Częstochowa, 1938. – 444 s.
28. Wapiński R. Narodowa demokracja (1839-1939) / Roman Wapiński. – Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk: Ossolineum, 1980. – 337 s.
29. Wapiński R. Historia polskiej myśli politycznej XIX i XX wieku / Roman Wapiński. – Gdańsk, 1997. – 325 s.
30. Р. Дмовський про українську справу // Діло. – 19.01.1939. – Ч.12. – С. 6.
31. Deruga A. Polityka wschodnia Polski wobec ziem Litwy, Białorusi i Ukrainy, 1918-1919 / Aleksy Deruga. – Warszawa: Książka i Wiedza, 1969. – 330 s.
32. Wapiński R. Historia polskiej myśli politycznej XIX i XX wieku / Roman Wapiński. – Gdańsk, 1997. – 325 s.
33. Deruga A. Polityka wschodnia Polski wobec ziem Litwy, Białorusi i Ukrainy, 1918–1919 / A. Deruga. – Warszawa : Książka i Wiedza, 1969. – 330 s.
34. Kawalec K. Spadkobiercy niepokornych. Dzieje polskiej myśli politycznej 1918-1939 / Krzysztof Kawalec / Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 2000. – 292 s.
35. Bierzanek R., Kukulka J. Sprawy polskie na konferencji pokojowej w Paryżu w 1919 r.: dokumenty i materiały. T. 1 / Red. J. Bierzanek i J. Kukulka. - Polski Instytut Spraw Międzynarodowych. Państw. Wydaw. Naukowe, 1965. – 452 s.
36. Wapiński R. Roman Dmowski / Roman Wapiński. – Lublin, 1989. – 392 s.
37. Wasilewski L. Józef Piłsudski. Jakim Go znałem / Leon Wasilewski. – Warszawa: Wyd. "Rój", 1935. – 235 s.
38. Engelgard J. Roman Dmowski wobec Rosji – S. 67-100. / Jan Engelgard / w: Myśl polityczna Romana Dmowskiego / Jan Engelgard. – Muzeum Niepodległości w Warszawie: Polska – Dziedzictwo i Przyszłość, 2009. – 180 s.
39. Dmowski R. Pisma. t. X. Od Obozu Wielkiej Polski do Stronnictwa Narodowego / Roman Dmowski. – Częstochowa, 1939. – 291 s.
40. Engelgard J. Koncepcje inkorporacyjne Romana Dmowskiego i ruchu narodowo-demokratycznego w latach 1918-1921. – S. 51-66. / Jan Engelgard / w: Archiwum Narodowej Demokracji / Jan Engelgard, Maciej Motas – Wyd. Myśl Polska, tom 1, Warszawa, 2012. – 336 s.
41. Wapiński R. Roman Dmowski / Roman Wapiński. – Lublin, 1989. – 392 s.

Зелинський М. В. Проблема определения восточной границы Польши в “инкорпоративной” концепции Романа Дмовского

В статье автор дает короткую характеристику “инкорпоративной” концепции возрождения польской государственности, автором которой был известный идеолог польского национализма Роман Дмовский. Прослежены основные направления эволюции этой доктрины и раскрыта ее роль в контексте развития польской политической мысли в первой половине XX ст. Анализируются политические взгляды Романа Дмовского и его виденье перспектив решения проблемы с определением восточных границ Польши.

Ключевые слова: Дмовский, Речь Посполитая, польский национализм, восточная граница Польши, инкорпорация.

Zelinskiy M. V. The Polish eastern border demarcation issues in Dmowski's conception of Incorporation

The author gives a brief description of the Dmowski's conception of incorporation of the revived Polish state. The article traces the main lines of the evolution of the Dmowski's doctrine and revealed its role in the context of the development of the Polish political thought in the first half of the twentieth century. The author gives analysis of Dmowski's political views about the perspectives of solving the problems of the eastern borders.

Keywords: Dmowski, Polish Rzeczpospolita, Polish nationalism, eastern boundary of Poland, incorporation.